

‘Een boom geplant aan water’,

Boekvoorstelling, André Jansen, 7 okt 2020

‘Franciscus, gelezen door de bril van het soefisme en Ibn al-‘Arabi.’

Marc Colpaert

Soefisme is een vorm van beleving van de Werkelijkheid en een expressie van *ihsan*, de derde dimensie van de islamitische geloofstraditie. Naast de ‘overgave in vrede’ (*‘islam’*) en het geloof (*‘iman’*), die vooral het domein zijn van juristen en theologen, is er nog de dimensie van *ihsan*, ‘het mooie en het beste doen’. Dat laatste gaat over de eigen transformatie van de mens, het ervaren van de nabijheid van Allah en daardoor ook het bereiken van integrale menswording. De term daarvoor is *insan kamil*, ‘perfecte mens’ of de plaats van manifestatie van Gods Allesomvattende naam (en Oneness of Being). Het is het domein van de soefi’s die onderweg zijn op het Pad naar God om volwaardige mensen te worden en hun ware menselijke spirituele staat te bereiken. Dat kan alleen als een mens zichzelf probeert te *kennen*, want alleen ‘*wie zichzelf kent, kent zijn Heer (Rab)*’. Als de mens dat doet behoort hij, aldus Rumi, tot het ‘*Volk van het Hart*’.

Voor het ‘Volk van het Hart’ is het duidelijk dat Gods liefde, de Oerbron, ernaar verlangt ‘gekend’ te worden. Daarom schonk Hij de mensen drie boeken: het geopenbaarde Boek (de Koran, maar ook de Thora, de psalmen en de evangeliën), het boek van (al het zichtbare in) de kosmos en het boek dat de mens voor zichzelf is. Dat laatste is het belangrijkste. Daarin moet je lezen en van daaruit moet je dat pad naar de Allerhoogste afleggen... d.w.z. weg van het onwetende, verstrooide, gretige, blinde, toornige ego. Dat is de weg die ook Franciscus heeft bewandeld. Ik denk dat de soefi-moslim zich zondermeer in Franciscus herkent.

De integrale mens brengt de vorm van de Werkelijke (Ene) en de vorm van de kosmos samen. De integrale mens zoals Franciscus er een was is een spiegel waarin de scheppende Oorsprong, God, zichzelf kan zien, en vice versa. Dan wordt God het Oog waarmee de mens ziet, de Hand waarmee hij uitreikt, de Voet waarmee hij gaat. Als het ego wordt uitgewist gebeurt er een transformatie waardoor de mens Gods Vorm (Zijn beeld en gelijkenis) kan worden. Zonder die ‘*zelftransformatie*- dimensie’ wordt de islam en het islamitisch geloof steriel en onvruchtbaar, schrijft Chittick. Maar dat geldt waarschijnlijk voor elk geloof. Dat is - zover ik het begrijp - ook de visie van Franciscus.

Nu naar het boek dat hier voorligt. Ik zou de witte randen in het boek kunnen volschrijven met verwijzingen naar Arabische, Iraanse, Indiase, Turkse soefi-tijdgenoten en hun vergelijkbare bijzondere levenshouding. Het is verrijkend, een weldaad, vreugdescheppend en een mooie oefening om in de spreuken van Franciscus tegelijk ook deze andere vertolkers van Gods Woord aanwezig te lezen (liefst zonder ze vast te pinnen op verschillen.) Ik geef enkele voorbeelden.

‘Met je mond verkondig je de vrede; zorg dat die nog in hogere mate leeft in je hart, om zo voor de anderen nooit aanleiding te zijn om toornig te worden en zich te ergeren. Laat daarentegen je vredige gezindheid en zachtmoedigheid voor allen een uitdaging zijn tot vredelievendheid en welwillende verdraagzaamheid.’

Zoals gezegd is het hart de essentie van het soefisme en het soefisme het hart van de Islam. Houdingen als ‘vredige gezindheid en zachtmoedigheid’ sporen met Gods Barm-hartigheid (Bismi-llâhi-r Rahmâni-r Rahîm) die – zo schrijft tijdgenoot Ibn al-‘Arabi (Murcia 1165-Damascus 1240) –, altijd voorrang heeft op Gods Namen (eigenschappen) van toorn en gestrengheid. De zachte feminiene vermogens prevaleren op de strenge. En de strenge dienen om te worden omgebogen in het bevorderen van het zachte.

Franciscus *zendt* zijn volgelingen die hij *broeders* noemt in de maatschappij omdat eenieder ‘gezonden’ wordt door God/Allah. Die ‘zending’ moet de mens die geroepen wordt om zich volwaardig te verwezenlijken ook ‘vinden’. Hij is onderweg om zijn zending ‘te vinden’ in de werkelijkheden waarmee hij wordt geconfronteerd. Die zichtbare werkelijkheden (al het geschapene) behoren steeds tot de Ene Werkelijkheid die één is en *wujud* wordt genoemd. *Wujud* kan vertaald worden als ‘het zijn, het bestaan’, maar ook als het *vinden*. Op het hoogste niveau is *wujud* de absolute en onbegrensde Werkelijkheid van God, het ‘Noodzakelijk Zijn’ (*wajib al-wujud*) dat niet in staat is *niet* te zijn. (In deze betekenis duidt *wujud* de Essentie van God of van de Werkelijke aan (*dhat al-haqq*), de enige werkelijkheid die reëel en ‘waar’ is in alle aspecten.)

Ook een mens als Franciscus zoekt dus zijn eigenlijke ‘vinding’ en roeping die hij vanuit een liefdesverlangen wil verwezenlijken. Voor een soefi staat dat gelijk met het verwezenlijken van Gods droom. De mens kan zich op zijn zijnsfad eigenlijk niets toe-eigenen of iets toeschrijven aan zichzelf. Wat je vindt in jezelf is de herinnering van God, wat je spreekt is Gods adem en wat dit proces verhindert is het gevolg van een te sterk aanwezige illusie van het zelf of ego. Eigen roem, na-ijver, jaloezie moeten worden uitgewist (*fana*), wil een hart vredevol (of ‘rustig’) worden.

Ook een Shaykh of geestelijke begeleider noemt zijn leerlingen *broeders van de Broederschap*, en is erover bezorgd dat hun hart ‘rustig zou zijn’. Hij stroomt over van liefde voor zijn ‘naasten’ en straalt uit, zorgt voor zegeningen, helpt te herinneren (*dhikr*), brengt de broeder bij ‘openingen’ (zelfonthullingen van *wujud*), ‘open-baart’ (reveleert), bemoedigt en waarschuwt. Franciscus is als een Shaykh, heeft iets van een profeet, een gezant van God en helpt mensen bij zichzelf te komen, dat wil zeggen: bij God.

‘Gelukkig de man die niet is binnengetrepen in de plannen van de bozen...’ Men vraagt (ook in de Koran) dat Allah/God ons zou begeleiden op het *rechte* pad, d.w.z. niet op het pad van hen die *verkeerd* stappen, die niet de weg van de bevrijding van het ego volgen. Essentieel is dat je het pad van de vreugde ‘vindt’, en dat *vind* je in de onderwijzing van de Heer (de Rab) in de Boeken, in de kosmos en in jezelf. Het kennen en erkennen van Allah/God gebeurt

door het herkennen en erkennen van de mooiste Namen die afstralen in de werkelijkheden en in jezelf. De mens is geroepen om minstens één (goddelijke) Naam te realiseren, maar hij kan – zoals Adam – eigenlijk alle Namen ontdekken of kennen, omdat hij geschapen is in Gods Vorm. Wie dat doet is als een boom aan water geplant. De gerechte zuigt het water van Gods mededelingen op en laat er zich van doordringen. ‘Vreugde komt vanuit de diepte en heeft te maken met de wortels van het bestaan’. Die wortels herinnert zich de soefi in de *dhikr* en het gebed. Hij hoort ze. Op die melodie danst hij. Die tonen zijn de tonen van zijn kennen. Daardoor ‘kent’ hij zijn Heer. En naar dat kennen verlangt hij. Het is het verlangen om zich te verenigen met de Eenheid van Zijn, de Eenheid van het Vinden.

Die connectie met de Oneness of Being, of *Eenheid van het Vinden*, wist het ego uit en bevrijdt de mens van de illusie dat hij bestaat buiten de Essentie van Allah/God. Net zoals de soefi bestaat Franciscus *in God*, en is hij *en-thous-ia*st. De mens ‘leent’ zijn tijd, zijn bestaan en tracht een integrale, ‘volmaakte mens’ te worden door zich van het zuiver water te laten doordringen. Wie dat doet *leeft*, wie dat niet doet is ‘*de boze*’ die innerlijk dood is. ‘Het geneesmiddel is in hem, maar hij weet het niet.’ (Rumi). Maar voor soefi en filosoof Ibn al-‘Arabi), de meest beroemde tijdgenoot van Franciscus, is die boze mens niet opgegeven. De ‘boze’ schept zijn eigen hel nu reeds, maar hij wordt door de Barmhartige toch gered door hem het aanschouwen van het Licht te besparen. De pijn van het aanschouwen van het Licht zou de dwalende niet aankunnen. Dat aanschouwen van het Licht is de hunker van de soefi en van Franciscus. Hij heeft het gekund en heeft het bezongen.

Dat lukt – zowel voor de soefi als voor Franciscus - blijkbaar alleen vanuit de paradox: ‘Wie zijn leven wil behouden, zal het ten gronde richten; wie het ten gronde richt zal het behouden.’ Transformeer, doe wat mooi, goed en gerecht is, wees dienstknecht. ‘Verbeeld’ je een nieuwe wereld, verbeeld je een integrale mens. Ibn al-‘Arabi schrijft duizenden bladzijden over die verbeelding die niet mag worden verward met fantasie. De wereld van de verbeelding bestaat en is een ontologische wereld. Ze verbindt de Onzichtbare met de zichtbare wereld. Het is een tussenwereld van de ziel, van dromen, visioenen, geestelijke entiteiten, waartoe ook de mens zelf behoort. Het betreft Gods droom, maar ook ‘nieuwe waarden en werkelijkheden, uitgedrukt in bestaande en vertrouwde woorden’ die een nieuwe betekenis krijgen. Elk woord is een in- en uitademing van God.

God scheidt de mens elke dag nieuw, en die mens wordt elke seconde nieuw geboren, opnieuw in Hem ‘gevonden’. ‘De soefi is het kind van het ogenblik’ (*as-asufi ibn al-waqt*), schrijft Chittick. Franciscus is een kind van het ogenblik, en misschien het kompas, het ‘Zegel van de christelijke Vrienden van God’... zoals Ibn al-‘Arabi het kompas of ‘Zegel is van de mohammedaanse Vrienden van God’.

Bedankt André, voor dit geschenk, en voor je grote inzet om deze wijsheidsspreuken van broeder Frans beschikbaar te stellen en toe te lichten voor het volk dat onderweg is.